

פנינים משולחן רבינו הגאון

רבי אברהם גנחובסקי זללה"ה

ויקהל פקודי תשפ"א • גליון ת"כ

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה ע"ה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

ד. ברכה על מאכלות אסורות

הנה להפוסקים (ט"ז ס"י קצ"ו סק"א, מובא במשנה ברורה שם סק"ד) דבאוכל בשוגג מאכלות אסורות חייב בברכת הנהנין, ופוסרת הברכה כל מה שימשך לאכול אחר כך, ותיקשי, הא להאמור דעתו להמשיך לאכול היא מחשבת איסור ונימא דלא חשיב דעתו לאכול. ויש לחלק דשאני אכילה דכל מה שאוכל חשיבא חדא מילתא, משא"כ לענין להחזיר לכירה דבעינן דעת לעשות פעולה נוספת דחזרה.

מכשירי מצה

הנה איתא בגמרא שבת (קל"א א') דלשיטת רבי אליעזר שמכשירי מצה דוחה את השבת, אם כן הכי נמי מצה וכל מכשיריה דוחין את השבת.

וראיתי בכתבי גאון אחד שליט"א שהקשה דכיון דבעי רק כזית מצה, אם כן באפיית המצות אין כאן חילול שבת, דהרי שיעור מלאכת אופה בכגורגרת שהוא יותר מכזית.

תירוץ א' - הבערה

הנה כתב גאון הנ"ל דיש לומר דבעינן קרא להתיר מלאכת הבערה כדי לאפות המצות, דמלאכת הבערה עובר בכל שהוא.

תירוץ ב' - גרוגרת פחות מכזית

העירוני דיש להוכיח דאדרבה גרוגרת הוא פחות מכזית, דאיתא בשולחן ערוך (או"ח ס"י שס"ח סעי' ג') פלוגתא אם בבי' סעודות איכא ששה או שמונה ביצים, ואיתא בשולחן ערוך (או"ח ס"י תפ"ו סעי' א') דבכזית איכא חצי ביצה, נמצא דבבי' סעודות איכא י"ב או ט"ז זיתים, אמנם לענין גרוגרות כתבו תוספות בשבת (ריש המוציא יין, ע"ו ב' ד"ה המוציא) דבשתי סעודות איכא י"ח גרוגרות. נמצא דגרוגרת הוא פחות מכזית.

מיהו דעת הרמב"ם (עיי' משנה ברורה ס"י תפ"ו סק"א) דכזית הוא שליש ביצה, ולהסוברים דבי' סעודות הוה שמונה ביצים, נמצא דבבי' סעודות איכא כ"ד כזיתים, אבל גרוגרות איכא רק י"ח, נמצא כזית פחות מכגורגרת. אמנם ברמב"ם (פ"א מהל' עירובין ה"ט) סבירא ליה דבי' סעודות הוא ששה ביצים, ואם כן בבי' סעודות איכא רק י"ח כזיתים כמו לענין גרוגרות. מיהו אפשר דבי' השיטות אינן תלויות זה בזה, ואז יש מקום לקושיא.

שוב ראיתי בתוספות ביומא (ע"ט ב' ד"ה לומר, עיי' שם) שהכריחו מסוגיא דשבת (צ"א א') דכזית הוי פחות מגרוגרות. וכך כתבו בתוספות בעירובין (פ' ב' ד"ה אגב). [ועיי' בבאור הגר"א ס"י קצ"ו, ובמגן אברהם ס"י תפ"ו].

תירוץ ג' - מכשירי מצה לאדם אחר

הנה יש לדון לדעת רבי אליעזר דמכשירי מצה דוחין את השבת, האם מותר גם לאדם אחר שאינו מקיים את המצוה לדחות את השבת ולעשות מכשירי המצוה כדי שחבירו יקיים את המצוה.

ובפשוטו נראה דבאמת דינא דמכשירי מצוה היינו אף להך דלא קא מקיים את המצוה, דומיא דמילה דמותר גם לאדם אחר לחלל שבת כדי למול התינוק של חבירו. [ועיי' לקמן מה שהבאנו עוד בזה].

מלאכת מבשל

לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת (ל"ה ב' ג')
הנה כתב ברמב"ן (עה"ת) ענין הכתוב הזה ודאי לאסור בשבת גם מלאכת אוכל נפש, כי אמר כל העושה בו מלאכה יומת, ופירש שלא יבערו גם אש לאפות לחם ולבשל בשר, כי האש צורך כל מאכל. ונביא בסייעתא דשמיא כמה נידונים במלאכת מבשל:

דעתו לעשות באיסור

כתב במשנה ברורה (ס"י רנ"ג שער הציון אות מ"ט) בדין חזרה בשבת, דהא דשרינן להחזיר לכירה גרופה וקטומה אם היתה דעתו להחזיר, היינו דוקא כששרי ליה להחזיר, אך אם לקח משקין מהכירה ודעתו היתה להחזירו לכירה לאחר שיצטנן, נהי דאיסור חזרה ליכא לכירה גרופה וקטומה כיון דדעתו להחזיר, אך יש איסור בישול.

מעתה כתב דבזה יהא אסור לו להחזיר אף בעודו חם, דמכיון שאסור להחזיר לאחר שנצטנן, אם כן דעתו להחזיר באיסור כמאן דליתא, והוי כאין דעתו להחזיר. [ממשמע דהיינו אף כשלא ידע דאסור].

חזינן מדבריו דאם דעתו לעשות מעשה שאסור לעשותו בשבת, לא חשיב דעת לענין חזרה. ויש לדון בדבריו בכמה אנפי:

א. על דעת להחזירה לאינה גרופה

הנה אם לקח קדירה מהכירה, והניח אחר כך על הכירה קדירה ריקנית, שרי לתת עליה את הקדירה שנטל, והיינו דוקא באופן דהיה דעתו להחזיר דאז חשיב כחזרה, אבל אם לא היה דעתו להחזיר, חשיב כהנחה מתחילה ואסור. [עיי' שולחן ערוך ס"י רנ"ג סעי' ג' וביאור הלכה שם ד"ה ויזהר].

מעתה כשלא היתה הכירה גרופה וקטומה, ונטל הקדירה על דעת להחזירה באיסור, לא יוכל להחזירה אחר כך אע"פ שנעשתה גרופה, כגון שהניח אחר כך על הכירה קדירה ריקנית ורצונו לתת עליה את הקדירה שנטל, דלהנ"ל לא יחשב כהיה דעתו להחזיר כיון דמחשבתו היה באיסור.

ב. הוכחה מבסיס לאידך גיסא

אמנם העירוני דחזינן לא כך במהרש"א לענין בסיס, דהנה מתבאר במהרש"א בשבת (מ"ד ב' ד"ה בא"ד כגון שהניחה) לענין בסיס דמחשבתו להסיר באמצע השבת אף שהיא באיסור הוי כמאן דאיתא, דהרי כתב דאם דעתו לקחת המוקצה בשבת לא חשיב בסיס כיון דדעתו ליטלו, אע"פ דהוה לקיחה באיסור.

ג. חשב להחזירו באופן שלא שייך

אמנם צריך לי עיון, דהנה בכגון מי שלקח קדירה מהכירה, ודעתו היתה להחזירה דרך אותו מקום שלקחו, כגון דרך הדלת שלקחו מהמטבח לחדר האוכל, אבל לא ידע שאי אפשר לחזור למטבח בדרך זו, מפאת הדלת נסגרת אחריו ואינו יכולה להפתח, והנה השתא רוצה לקפוץ דרך החלון. האם גם ככהאי גוונא נימא דמכיון דלא שייך לחזור באופן שחשב, אם כן לא חשיב דעתו להחזיר.

ומטמא להכלי והכלי מטמא למי חטאת. ונשאר בקושיא. ולכאורה יש ליישב קושיית הגרע"א כמו שכתבנו דלא הטמא ישא את המים אלא רק אדם אחר, ואם כן נשמע דדין מכשירי פסח דדחי שבת לרבי אליעזר היינו אף באדם אחר.

וראייתו בספר גור אריה יהודה (מועדים סי' ג) שהאריך דטמא מת אינו פוסל מי חטאת דהא בשעת הזאה נמי נוגעים בטמא מת. ולדבריו ליכא הוכחה מהגמרא. וצריך עיון.

ו. דברי החזון איש

שוב ראייתו בחזון איש (פרה סי' ה"ס"ק כ"ח) שכתב לפרש סוגיין בפסחים הנ"ל, דהטמא עצמו ישא המים ומכל מקום לא יטמאם דהויין בכלי גללים, והקשה דמכל מקום יטמא בהיסט, ותיירץ דאפשר שהטמא מת הנושא ישכח או שלא ידע שמתמא בהיסט.

ולכאורה קשה על האי פירושא שבאמת המי חטאת נפסלו בהיסט, דאם כן מאי מקשינן דלרבי אליעזר לישתרי משום מכשירי מצוה, הא מכל מקום נפסלו המים ויש כאן חילול שבת. וצריך לומר דכיון דנפסלים רק מדרבנן, [דטמא מת אינו מטמא מן התורה בהיסט ורק מדרבנן עשאוהו כזב לענין מי חטאת], אם כן אם יטלטלנו ברשות הרבים בשבת, באמת יזו מן המים עליו בכדי שלא יהא חילול שבת, ואע"ג דעדיין אינו מותר בקרבן פסח מדרבנן ויצטרך הזאה שנית, מכל מקום האי הזאה טיהרתו מן התורה וחשיבא מכשירי מצוה.

[ופירושא דהחזון איש בדברי התוספות דהקשו שהטמא מת יטמא המי חטאת, הנה בתוספות הרשב"א למסכת פסחים (שם) איתא "ואם תאמר אמאי חיישינן להכי הלא טמא כדון נושא מי חטאת ויחזור ויטמא המים" עד כאן לשונו, משמע דקושיית תוספות מפאת דכל אחד שיעביר המי חטאת נטמא נושא מי חטאת, וזה תמוה כמו שהקשה הגרע"א. ולהאמור באות ה' אתי שפיר].

מקצת מותר ממילא הכל מותר

הנה כתבנו לעיל בתירוץ ד', שיש לדון דלריש לקיש דחצי שיעור מותר מן התורה, אם כן מכיון דשרי למיעבד כזית, ממילא יהא שרי מן התורה למיעבד גם כגרוגרת, דהרי חצי מהכגרוגרת מותר מן התורה ואם כן השאר הוי רק חצי שיעור. [ואם נימא דשרינן, אם כן מיושב קושיין הנ"ל, דאיכא היתר לאכול כזית לצורך מצות מצוה, וממילא הותר כל הכגרוגרת].

א. צדדי הספק

הנה צדדי הנידון, מי נימא דאסרינן, דהרי קאכיל שיעור כגרוגרת אשר לא היה צריך לאכול, או דילמא שרינן, דהרי מכיון דעל שיעור כזית שהוא מקצת דשיעור כגרוגרת איכא היתר מפאת מכשירין, תו אידך הוה ליה רק חצי שיעור.

ב. באכל כזית האם לקי

הנה תליא באופן שמשום פיקוח נפש היה צריך לאכול פחות מכשיעור, ואכל כשיעור, האם לקי. ואם נימא דלא לקי, אתי שפיר מה שכתבנו בהצד השני הנ"ל, אבל אם נימא דלקי, כיון דקעביד כזית אשר לא היה צריך לעשותו, ליכא למימר מה שכתבנו. ומסברא נראה דלא לקי.

ג. בנין ציון דבאמת חייב

הנה לכאורה משמע בתשובות בנין ציון (סי' ל"ד, מובא בביאור הלכה סי' תרי"ח סי' ח) דחולה שהיה מותר לו לאכול רק פחות מכשיעור, אם עבר ואכל עוד והשלים עד לשיעור שלם חייב כרת. [וצריך עיון בפנים התשובה. ועיין בתשובות בנין שלמה באורך].

אמנם עיין בספר מעשה חושב על שער המלך (פ"ה מה"ל מאכלות אסורות) דפסיקא ליה דבכהאי גוונא ליכא חיובא. והנה העירוני ראה דחייב, דאם נימא כמעשה חושב אמאי ביום הכיפורים מחייבינן לחולה לאכול דוקא פחות פחות מכשיעור, הא אף אם יאכל בבת אחת יש כאן רק איסור חצי שיעור. ועיין.

ד. לענין עשה דוחה לא תעשה

הנה יש בכל זה נמי נפקותא לענין עשה דוחה לא תעשה, כגון היכא דהיה לו חצי כזית מצה מחדש וחצי כזית מצה מישן, ואכל החצי כזית מחדש מפאת דעשה דמצה דוחה לא תעשה דחדש, [להסוברים דאמרינן בזה עשה דוחה לא תעשה], ואחר כך אכל עוד חצי כזית חדש, האם לקי. ולפי מה שכתבנו לא ילקה דהאיסור הוה רק חצי שיעור.

מעשה ניחא בפשוטו, דאדם אחד עושה קצירה וטחינה והרקדה לכמה אנשים שיאכלו מצה, נמצא דעושה מלאכה בהרבה יותר מכגרוגרת.

תירוץ ד' - חצי שיעור מותר מן התורה

הנה יש לדון דלריש לקיש דחצי שיעור מותר מן התורה, יהא שרי מן התורה למיעבד כגרוגרת, דהרי כיון דעל שיעור כזית שהוא מקצת דשיעור כגרוגרת, איכא היתר מפאת מכשירין, תו אידך הוה ליה רק חצי שיעור. [ועיין לקמן מה שהבאנו עוד בזה].

תירוץ ה' - ריבוי בשיעורים

תו יש לדון, דאף אם נימא דבצריך פחות מכזית ואכיל כזית, לקי, מכל מקום יש לדון דמותר למאן דסובר דריבוי בשיעורים מותר מן התורה, דכיון דחלק מותר אם כן איכא היתירא דריבוי בשיעורים על הכל. [ועיין לקמן מה שהבאנו עוד בזה].

מכשירי מצוה על ידי אחר

הנה כתבנו לעיל לדון לדעת רבי אליעזר דמכשירי מצוה דוחין את השבת, האם מותר גם לאדם אחר שאינו מקיים את המצוה לדחות את השבת ולעשות מכשירי המצוה כדי שחבירו יקיים את המצוה.

א. נראה דמותר גם לאחר

הנה כתבנו דבפשוטו נראה דבאמת דינא דמכשירי מצוה היינו אף להך דלא קא אכיל, דומיא דמילה דמותר גם לאדם אחר לחלל שבת כדי למול התינוק של חבירו.

ב. מהר"ח אור זרוע

אמנם העירוני דבתשובות מהר"ח אור זרוע (סי' י"א) מבואר דשרינן רק להאכול.

דהרי כתב לענין מצוות מילה, דאין האב חייב למול בנו בידו או על ידי שלוחו, אלא חייב רק שיתעסק שיהא בנו נימול, ואף אם מלו שלא ברשות האב ושלא בשליחותו מכל מקום נתקיימה המצוה.

וכתב להוכיח כך, שאם לא כן הרי מדחזינן דלר' אליעזר מכשירי מילה שרי לכל אחד, אם כן גם בהא דלשיטת רבי אליעזר לולב וכל מכשיריו דוחה את השבת, אם ראונו אין לו לולב, שמעון יחלל שבת לתקן הלולב לראובן, כדרך שאנו עושין במילה שראובן מל בן שמעון, והרי לא יתכן כך, אלא על כרחך הטעם דבמילה כל אחד יכול לחלל שבת, היינו מכיון שהמצוה מוטל על כל אחד ולא רק על האב.

ג. אדם אחר מעביר המי חטאת

אך יש להקשות על מהר"ח אור זרוע, דהנה איתא בגמרא פסחים (סי' א) דהזאה של קרבן פסח אינו דוחה שבת, דגזרינן שמא יטלנה ויעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים.

ומקשינן בגמרא דלרבי אליעזר יהא שרי להעביר המי חטאת ד' אמות ברשות הרבים, דהוי מכשירי הקרבן פסח, והרי לשיטת רבי אליעזר מכשירי מצוה דוחין את השבת.

והתם על כרחך הכוונה דאין הטמא יעביר אלא רק אדם אחר, דהרי אם הטמא יעביר הרי מטמא את המים. חזינן דמדון מכשירי מצוה שדוחין את השבת, מותר גם לאדם אחר לעשות המלאכה.

ד. פסח הוא חיוב על הכלל

הנה בעיקר הקושיא הנ"ל על מהר"ח אור זרוע, יש לדון ליישב דשאני הקרבת הפסח דהוי חיובא על הכלל, ואם כן ההיתר דמכשירין הוא על כל אחד.

אלא דהעירוני דהרי הכא הא בלאו הכי הקרבן יקרב וכל הנידון להוסיף גם הטמא על אוכליו. ואכתי יש לומר דאם הוא יטהר אם כן איכא סיבה נוספת להקרבתו שהוא על הכלל. וצריך עיון בזה.

ה. מיושב קושיית הגרע"א

הנה הקשו בתוספות (פסחים שם ד"ה שמא) אמאי חיישינן שיעבירנה ד' אמות ברשות הרבים, הרי כל אחד שנושא מי חטאת נטמא ויחזור ויטמא את המים. ומתמצים דמעביר בכלי אבנים ובכלי גללים דלא מקבלי טומאה.

וראייתו שהקשה הגרע"א (פסחים שם) אמאי הקשו תוספות רק מכח דינא דנושא מי חטאת נטמא, הא בלאו הכי קשה דהרי איירי שהטמא מת בעצמו מעביר את המי חטאת, והרי אם כן יפסלם, דהרי הוא טמא

האם הוא בדיון רבוי בשיעורים.

ג. נראה כהצד דמותו

הנה לענייך נראה כהצד הראשון הנ"ל, דלמאן דאמר ריבוי בשיעורים דרבנן, הכי נמי אף בפחות משיעור. והרי ילפו לה היתר דריבוי בשיעורים מיום טוב, והתם בפרשטו אפילו כשלצורך היום טוב צריך פחות משיעור, איכא היתירא דרבי בשיעורים. [נלפי מה שכתבנו היינו אף היכא דאיך לאו בתורת בישול. ומיהו אכתי צריך עיון בפרט זה].
 וחברי נחלקו עלי, דאם נימא דבצריך פחות מכזית, ואכיל כזית לקי, [וכדברי הביאור הלכה הנ"ל בשם הבנין ציון], אם כן גם טענת רבוי בשיעורים ליכא כיון דהכל איסורא, דגם החצי הראשון מיתסר. ולא אדע אם דבריהם מוכרחים.

ד. רק באיכא פיקוח נפש

הנה מה שכתבנו דריבוי בשיעורים דרבנן יש לומר אף היכא דאיכא חצי שיעור, מכל מקום באיכא חצי שיעור אוכלים ושעור בישול דמשקים באותו סיר, ונימא דשרי בצריך לאוכלים אף באין צריך למשקים, מכל מקום היינו דוקא באיכא פיקוח נפש על האוכלים אבל בליכא פיקוח נפש על האוכלים לא אמרינן כיון דהפעולה מותרת לאוכלים, שרי גם למשקי. ואין צריך לפנינו מחמת גודל הפשיטות.

להקיף הנר עם בקבוקים

הנה עובדא הוי בשבת והיה נר נשמה ולקח תינוק האי נר והניחו בשבת בצהרים באמצע השולחן של האכילה, ויש חשש שהתינוקות והילדים יטלטלו הנר ממקום למקום, מאי תקנתא איכא.

א. ספק אם המשקה יתבשל

הנה יש לדון דשרי להקיף הנר בבקבוקים וכך התינוק לא יגש לנר. אלא יש לעיין מהו בבקבוקים שיש בהם יין או שאר משקה, מפאת שהמשקה שבתוכם יתבשל.
 ולכאורה אם יש ספק אם המשקה שבתוכם יגיע ליד סולדת, יש לדון דשרי דהוה דבר שאינו מתכוין ואינו פסיק רישיה.

ב. ספק לשעבר

אמנם יש לדון דהרי הכא הספק מפאת חסרון ידיעתנו אם בכח הנר לחמם המים, ודמי להך דלסגור תיבת הזבובים ויש ספק אם יש זבוב בתוך התיבה ויצוד אותו, דדעת הט"ז (סי' שט"ז סק"ג) להתיר מפאת דהוה דבר שאינו מתכוין ואינו פסיק רישיה, אמנם הגרע"א (נ"ד סי' פ"ז סעי' ו' בהג"ה) דן לאסור דהוה ספק פסיק רישיה, מכיון דהספק הוא על העבר, והיינו על עצם הנעילה אם יש בזה מעשה צידה, ואם כן הוי כשאר ספיקא דאורייתא.

[ובביאור הלכה (שם סעי' ג' ד"ה ולכן) האריך וכתב דברמב"ן במלחמות (שבת פ"ג י"ט ב' בדפי הר"י) ראיא כהט"ז לקולא, דהרי דן לענין מצרף שנותן מים קרים לכלי דלא הוי פסיק רישיה וכתב ברמב"ן דדילמא כבר היה מצורף מקודם לכן].

אך יש לדון דהכא שרי אף להגרע"א, דהרי הכא הנידון אינו על ההוה אם זה משקה שיתבשל בהנר, אלא הנידון על העתיד אם המשקה יתבשל מהנר. ולא דמי לבקבוק סתם שיש ספק אם יש בו מים שיכול להתבשל או משקה שכבר נתבשל מקודם דאז הנידון על ההוה. והעירוני שיש לדון מהו באינו יודע מהו המרחק שבו אינו מתבשל, אם חשיבא הוה או עתיד.

ג. חיישין שישכח

הנה קיימא לן (שולחן ערוך סי' שיי"ח סעיף י"ד) דאסור להניח דברים ליד מדורה היכא שיכולים להתבשל אף כאשר דעתו ללוקחם לפני כן דחיישין שישכח.

והקשה באגלי טל (מלאכת אופה ס"ק מ"ה) הא הוה דבר שאינו מתכוין ואינו פסיק רישיה.

ותירץ דחשיב שעושה פעולה עכשיו, דהרי אם לא יעשה מעשה כנגד ויטלנו משם הרי יתבשל מאליו, הלכך חשיבא פסיק רישיה.

[וצריך עיון דכתב במשנה ברורה (סי' שיי"ח ס"ק צ"א) בשם אליה רבה ותוספות שבת דהיכא דלא ניחא ליה שרינן מפאת דבר שאינו מתכוין].

עוד תירץ (שם בהשטמות) דבאמת הא מכיון ממש לבשולי אלא דמפאת האיסור לא ניחא ליה, והשתא אם שרינן ליה שוב מכיון, וכמו שכתבו

ה. הוכחה מדברי החתם סופר

הנה מבואר בגמרא חולין (ק"ב ב') דאיכא תרי איסורי, אבר מן החי ובשר מן החי, ובתרויהו בעינן כזית, אלא דאיסורא דאבר מן החי היינו כאשר אוכל אבר שלם אע"פ שאין בה כזית בשר, ואיסורא דבשר מן החי היינו כאשר אוכל כזית בשר אע"פ דאכל רק חלק מהאבר.

מעתה הקשה השאגת אריה (מובא בתשובות חתם סופר יו"ד סי' ע' מהגאון ר' נתן אדלר זצ"ל שהקשה לו השאגת אריה בעברו דרך פפד"מ, וכן מובא בחי' הגרע"א פסחים כ"ד ב') דבשלמא בישראל אתי שפיר דבעינן ב' האיסורים, דמשכחת לה חיובו בתרי אנפי, או באבר שלם אע"פ שאין בה כזית בשר, או בכזית בשר אע"פ שאינו אבר שלם.

אמנם תיקשי אמאי בבני נח בעינן ב' האיסורים (כמבואר ברמב"ם הל' מלכים פ"ט ה"ט), הרי איתא ברמב"ם (שם) דבני נח חייבים על הני ב' איסורים בכל שהוא, שלא ניתנו השיעורין אלא לישראל בלבד, ואם כן הא בכל אבר מן החי יש משהו בשר מן החי, ואם כן גם האוכל אבר מן החי חייב משום משהו בשר מן החי שבתוכו, ואם כן למאי נפקא מינה בהא דמוזהר על אבר מן החי.

וכתב בתשובות חתם סופר (יו"ד סי' ע') ליישב דנפקא מינה לאופן דהיה מוכרח לאכול הבשר משום פיקוח נפש, דבלא איסורא דאבר מן החי היה יכול לאכול גם האבר דהרי על האבר ליכא איסורא, אבל השתא אם יאכל גם האבר יהא חייב, דהרי איכא איסור נוסף לאכול האבר והאי איסורא לא הותר.

אמנם לפי מה שכתבנו, אם חייב לאכול הבשר משום פיקוח נפש, אם כן לית בה חיובא בהא דמשלים עם האבר, דהרי חלק מהאיסור של האבר הותר. [דהרי איסור דאבר מן החי כאשר אוכל אבר שלם ביחד עם הבשר].

אמנם יש לדחות דאין מדברי החתם סופר ראיא כנגד דברינן, דכוונתו דאמרינן הקל הקל תחילה, דעל אכילת האבר יתחייב מפאת דאית בה תרתי איסורי, גם אבר מן החי וגם בשר מן החי, והוה מצי למיכל בשר דקיל דהוי רק חד איסורא דבשר מן החי. ועיין.

[שוב ראיתי בלקוטי הערות על תשובות חתם סופר (שם) בשם תשובות יד יהודה, שכתב כמו שכתבתי. נמצא דפשיטא ליה דאם צריך לאכול חצי כזית ואכל כזית, פטור].

ו. קצר תחילה גרוגרת היחיד

הנה יש לעיין באיכא גרוגרת בחד ענף, וב' גרוגרות באיך ענף, והחולה צריך לב' גרוגרות, וקצר תחילה הגרוגרת האחת והאכילה לחולה, ואחר כך קצר ב' הגרוגרות, האם חייב חטאת.

[ובשאגת אריה סי' נ"ט כתב דבקצר תחילה הב' ואחר כך הא' והאכילה לחולה חייב חטאת, ובאיך ציור כתב דאסור, ולענין חטאת לא פירש בדבריו].

רבוי בשיעורים

הנה פליגי קמאי האם איכא היתירא מן התורה בריבוי בשיעורים, דעת הרשב"א (הובא בר"ן ביצה ט' ב' מדפי הר"י) דמותו מן התורה ואינו אלא אסור אלא מדרבנן, אמנם דעת הר"ן (שם) דהוי איסור מן התורה. והנה לדעת הרשב"א דמותו מן התורה, יש לעיין בהיה צריך לחולה פחות מגרוגרת וקצר ב' גרוגרות. [וכתבנו דאם נימא דשרי, יש ליישב קושיין, דאע"פ דאיכא היתירא לאכול רק כזית, מכל מקום כל הכגרוגרת מותר מחמת ריבוי בשיעורים].

א. צדדי הספק

צדדי הספק, האם אכא היתר דריבוי בשיעורים, דהא דרבי בשיעורין מותר מן התורה, היינו מפאת שהפעולה יש לה היתר, והכא נמי הרי איכא היתר להפעולה מחמת חצי שיעור.

או דלימא ליכא היתר דריבוי בשיעורים, דההיתר דרבי בשיעורים היינו דוקא מפאת דאיכא איסור שבת שהותר, והרי הכא אין איסור שבת כלל, דלריש לקיש חצי שיעור מותר מן התורה.

תו, מכיון דהכל איסורא, דגם החצי הראשון מיתסר, להצד דבצריך לאכול פחות מכזית ואכל כזית לקי.

ב. נפקא מינה לענין בישול

הנה נפקא מינה נמי לענין בישול, כגון באיכא מים שנתבשלו מערב שבת, למאן דאמר אין בישול אחר בישול בלח, וצריך לחמם המים לחולה שיש בה סכנה, ואגב מים אלו הוסיף עוד מים שלא נתבשלו,

והרי אם אמרינן דיש הפרש בבישול על ידי האור מאשר בבישול על ידי חמה, מנא לן דלא חייב עלה.

ב. יתחיל ביום הכיפורים ויגמור בשבת

תו יש גוונא של בישול בהיתר מן התורה, דיניח בסוף יום הכיפורים ויתבשל לאחר כניסת השבת, דאין כאן איסור דיום הכיפורים, דדמי למניח בשבת על האש ונתבשל למוצא שבת, וגם אין כאן איסור שבת, דדמי למניח בערב שבת ונתבשל בשבת, מיהו מדרבנן מיתסר.

אמנם ראיתי באבני נזר נזר (אוי"ח סי' מ"ט ס"ק י"א, ועי' בסי' שצ"ז ס"ק ו' דין דמן התורה אינו מצטרף) שנסתפק דילמא שבת ויום הכיפורים מצטרפין מן התורה לענין איסורא, וכן שבת ויום טוב, ונפקא מינה בכותב אות אחת בשבת ואות אחת ביום טוב אם מיפסל לעדות.

ג. הניח כלאחר יד

כמו כן משכחת לה בישול בהיתר מן התורה בהניח על האש כלאחר יד, אם נימא דלא כמו שכתב בתשובות מהר"ח אור זרוע (סי' ל"א) דאע"פ דבכל המלאכות אמרינן דהעושה שלא כדרכו פטור, מכל מקום שאני מלאכת בישול, דחייב אף אם מניח הקדירה על האש שלא כדרך, כגון שמחזיק הקדירה בשיניו וניח על האש. [וסברתו, דאע"פ דהנחת הקדירה הוה שלא כדרך, מכל מקום גוף המלאכה, דהיינו הא דהאוכל מתבשל הוה כדרך].

אך נהי דמשכחת לה גוונא דיבשל בשבת ויום הכיפורים בהיתר, אך הא מבואר במתניתין דלא עשו הכי אלא אכלו חי.

ד. תירוץ החתם סופר

הנה אשכחן ג' תירוצים, בחתם סופר כתב דמהכא יש ללמוד דשלא כדרך אכילתו מהני במצות עשה.

והנה במשנה למלך (פ"ה מיסודי התורה) נסתפק בהאוכל מצה שלא כדרך אכילתו אם יצא ידי המצוה, וכתב דמסתברא דלאו יצא דומיא דאיסורין דלא הוי אכילה. ובשער המלך אייתי ג' ראיות, חדא, מהא דלא אכלו בבואם לארץ משום חדש והקשה בירושלמי נימא עשה דוחה לא תעשה, והא אפשר לקיים שניהם על ידי שלא כדרך אכילתו, וכן לקושטא לבתר דמשני דלא אמרינן עשה דוחה לא תעשה אמאי לא אכלי בכהאי גוונא. תו מסוגיא דזבחים (צ"ז ב') דבשר קדשים שנתערב עם פסולי המוקדשין דמקשינן דנימא עשה דוחה לא תעשה יהא אפשר לקיים שניהם. ותו מהא דנשבע שלא לאכול מצה לא חיל, והא אפשר לקיים שניהם בכהאי גוונא.

אמנם בחתם סופר דחה הראיות, דאם הוה אכילה לענין מצוה חשיבא אכילה לענין לאו, והלכך לא שייך לומר דיאכל מצה של חדש ובשר קדשים שנבלע בו פסולי המוקדשין ומצה שנשבע שלא לאכלה, שלא כדרך אכילתו, דאם יצא בזה המצוה ילקה משום האיסור, וכמו דאשכחן בגיד הנשה של נבילה שכתב הרמב"ם שלוקה שתיים.

אך באמת צריך עיון דיש לחלק, דנהי דחשיבא אכילה למצוה אך לעבירה לא חשיבא. [ובהך דזבחים המצוה בקדשים והעבירה בפסולי המוקדשין, מיהו יש לומר דמכל מקום הוי חדא אכילה].

ה. תירוץ מהר"י אסאד

בתשובות מהרי" אסאד תירץ דלבבלים היתה דרך אכילה, ולדידהו אם יאכלו חלב חי יהיו חייבים. אמנם בחתם סופר שם מיאן בזה דגם לדידהו לאו דרך אכילה.

ו. תירוץ בית הלוי

בבית הלוי (סוף ח"ג) כתב לתרץ דנהי דבמצה לא מהני שלא כדרך אכילתו אך קדשים שאני דעיקר המצוה שיאכל, וכדחזינן לענין פחות מכשיעור דאמרינן הגיעני כפול. [ויש מקום לחלק בין פחות מכשיעור לבין שלא כדרך אכילתו].

והנה תיקשי על בית הלוי ראיית שער המלך מזבחים (שם) דמקשינן בקדשים שבלעו פסולי המוקדשין דנימא עשה דוחה לא תעשה, והא אפשר לקיים שניהם בשלא כדרך אכילתו. ולכאורה יש לומר דכיון דבעינן למשחה לא חשיבא אפשר לקיים שניהם.

תוספות (בבא מציעא ל' ב') לענין פרה אדומה.

מעתה הני תרי טעמי לא שייכי בנידון דידן. נ"א"ה. הטעם הראשון מפאת דהכא הוה רק ספק אם יתבשל, והטעם השני, דהרי הכא באמת אין לו ענין שהמשקה שבתוך הבקבוקים יתבשל].

ד. לטלטל הנר על ידי נכרי

הנה לטלטל הנר על ידי נכרי ודאי שרי, חדא, דהוה שבות דשבות במקום מצוה. תו, יש מתירים (רמ"א סי' רע"ו סעי' ג') לטלטל מוקצה על ידי נכרי דהוה כטלטול מן הצד.

ה. לטלטל על ידי ככר או תינוק

הנה לטלטל הנר על ידי ככר או תינוק, הנה בשולחן ערוך (סי' רע"ט סעי' ג') מבואר דבנר לא שרינן על ידי ככר או תינוק, וכתב הגרע"א (קמא סי' כ"ב) דמהכא מוכחא דהא דשרינן (שו"ע סי' ש"ח סעי' ה') לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל על ידי ככר או תינוק, לא איתמר במקצה מחמת חסרון כיס, וכדעת הט"ז (סי' ש"א ס"ק ה'). והביא דבמגן אברהם (סי' ש"ח ס"ק ס"א) כתב דלאו דוקא כלי שמלאכתו לאיסור, ותמה הגרע"א אם כן אמאי אסרינן בנר על ידי ככר.

אמנם בגליון (סי' ש"ח סעי' ה') כתב הגרע"א כהמגן אברהם והביא ראיה ממדוכה שמשלטלו על ידי השום, ובתשובה דחה הגרע"א להאי ראיה.

[הנה הגרע"א הביא דבתשובות הרא"ש איתא דאף לדידה אסירא בארנקי עם מעות, מפאת היתירא דככר או תינוק, דבטל הכיס לגבי המעות ודמי לאבנים, ולכאורה לפי זה היינו נמי דטעמא דנר, אך יש לומר דמשמע בסי' רע"ט דאף בנר שכבה לא יועיל ככר, והתם איסורו רק משום מיגו דאתקציא דבסיס וזה דמי לכל כלי שמוקצה מחמת חסרון כיס].

ובחזון איש (אוי"ח מועד סי' מ"ז סק"א) נקט כהמגן אברהם וכהגרע"א בגליון (סי' ש"ח), דלהרא"ש שרינן כל כלים על ידי ככר או תינוק ואף במקצה מחמת חסרון כיס, וראיה ממדוכה שמותר לטלטלו על ידי שום, [והגרע"א בתשובה כתב שם לדחות הראיה ממדוכה], וכתב דמכל מקום בנר מודינן לאיסור כדמוכח מדלא אשכחן (שבת מ"ה א') היתירא בנר דחונכתא, וכדחזינן (שו"ע סי' רע"ז סעי' ד') דשרינן בערב שבת לתלות נר על אילן דלא חיישינן שיוירידנו כיון דהוה מוקצה. [ועיין בבית יוסף סי' רע"ט שהביא כעין זה בשם הכל בו ועיין שם בתוספת שבת].

נמצא לפי זה דב' שיטות המה, א. דעת המגן אברהם דהיתירא דהרא"ש בכל כלים, ב. דעת הט"ז דרק בכלי שמלאכתו לאיסור והביא ראיה מנר, וכן דעת הגרע"א, ג. דעת החזון איש כהמגן אברהם רק כתב דנר שאני.

ועכ"פ לדברי הכל חזינן דבנר ליכא לשריותא דככר או תינוק. ואם כן האי היתירא ליכא.

אוכל חלב חי

הנה אמרינן (פסחים כ"ד ב') דהאוכל חלב חי פטור, דהוה שלא כדרך אכילתו.

ואיתא במשנה במנחות (צ"ט ב') שהשעיר של יום הכפורים היה נאכל לכהנים במוצאי יום הכיפורים, וביום הכיפורים שחל בערב שבת, היה נאכל לערב בליל שבת, אף על פי שאין יכולין לבשלו בשבת, אלא הבלליים היו אוכלים אותו חי. והקשה בחתם סופר (שם) היאך נתקימה בזה מצות אכילה.

א. בישול בחמה

הנה לכאורה היה אפשר לבשלו בהיתר, שיהא תחילה בישול על ידי חמה דשרי, ונהי דאכתי חשיבא חי לענין שלא כדרך אכילתו, כמו שכתבו תוספות (פסחים שם ד"ה פרט) דהקפיהו לחלב בחמה פטור, מכל מקום אחר כך יבשלנו באור, דזה חשיבא כבר כדרך אכילתו.

אמנם איסור בישול ליכא, דהא כתב בפרי מגדים (סי' ש"ח משב"ז ס"ק ו') במבשל בחמה ואחר כך באור, דאין בישול אחר בישול.

וצריך לומר דהאי תוספת דקא עביד לה כדרך, אינה מחייבת בשבת, וחשיבא אין בישול אחר בישול. אמנם באמת צריך עיון מנא לן הא,

לעילוי נשמת

זכרו הטהור של הגה"צ אברק"ק מאקאווא אלעד

רבי יוסף אשר אנשיל בן רבי משה נתן נטע זצ"ל מתלמידי רבנו גלב"ע ב"ה אדר תש"פ

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.